

MATHILDA ROOS

På djupet

Ur *Berättelser och skizzer* (1884)

Det väckte allmän förvåning, då man slutligen fick bekräftelse på att docenten verkligen var förlofvad.

Icke att det var någonting underligt att han förlofvat sig, ty det hade man länge väntat, – det var föremålet för hans val, som gaf anledning till alla frågor och utläggningar; man hade gjort upp ett så helt olika parti för honom.

Ty docenten var en ung man, om hvilken man sade att han hade ”vyer”. Han hade tagit sina examina ungefär fem år tidigare än hans jemnåriga, och han visste, att i den riktning han ämnade använda sina krafter hade han en lysande bana framför sig.

Och hans fästmö var verkligen den vanligaste lilla flicka man kan tänka sig, och hvad som var nästan ännu värre, hon var fattig och obemärkt, fader- och moderlös, utan namn och samhällsställning. Hon hade inga ”vyer”, hon, utom att älska sin man och göra honom lycklig. Hennes själ var drömmande och omedveten som en halfsluten blomknopp, livvets gåtor hade icke stört och plågat henne. Men man tyckte så mycket om henne just sådan hon var, barnslig och litet naiv; hon hade ett par

PDF från Litteraturbankens sidor om Shared Reading:

<https://lb.se/bibliotekariesidor/shared-reading/>

Texten är hämtad ur *Berättelser och skizzer* (1884):

<https://lb.se/f/RoosM/t/BerattelserOchSkizzer/sida/63/etext>

mörkblå, strålande ögon, och då hon såg upp kände man samma intryck af vår och friskhet, som då man ser de första sipporna sticka fram, och hennes läppar voro så vackra och ljufva, att man skulle blifvit riktigt ledsen, om hon öppnat dem för att tala om federationen eller kampen för tillvaron.

Men som hustru åt docenten ansågs hon alldeles olämplig, i synnerhet inom ett visst koteri af hans beundrare och – beundrarinnor. Ty han var mycket beundrad af det täcka könet; han var en ovanligt vacker och distingerad man, och han hade alls icke försummat att njuta af det angenäma i att vara damernas älskling. För omkring två år sedan visste man också med säkerhet, att han var förlofvad med en ung dam, i hvilkens föräldrars hus han var en nästan daglig gäst. Hon läste filosofi för honom, och man talade allmänt om hur förälskad han var, och att det endast berodde på hennes nycker, att förlofningen ej eklaterades. Emellertid blef det ingenting af med detta parti, fastän hela världen fann det så passande, – och nu hade han gått och förlofvat sig med en liten flicka, som ingen menniska kände och som troligen icke förstod mera af filosofi än den vackra newfoundlandshund, som alltid brukade följa honom, och som var lika bortskämd och omtyckt som hans herre.

Nåväl, saken var nu ett faktum, som ej kunde ändras, och då man slutligen förvånat sig nog och stält docentens och hans makas horoskop, resignerade man sig, och sedan man det gjort, började man verkligen erkänna, att den lilla fästmän var mycket söt.

Docenten sjelf var kanske den, som mest förvånade sig öfver det steg han tagit. Han kände sig lycklig och

berusad, ty han var häftigt förälskad, men då han tänkte på de drömmar och planer, han hade för omkring fyra år sedan, kunde han ej låta bli att le, ett halft vemodigt, halft lyckligt leende.

Och på samma gång erfor han ett slags spännande, behaglig nyfikenhet att få veta, hvad *hon* tänkte om denna förlofning.

Menniskorna hade verkligen haft rätt, då de sade att det varit ett tycke mellan honom och hans elev i filosofi, men detta tycke hörde till de sällsynta, som, då de dunsta bort, gå öfver i ett fortsatt, vänskapsfullt umgänge. Han brukade alltid besöka henne minst en gång i månaden, för att samtala med henne och underhålla hennes vetgirighet.

Nu på senare tiden, då hans tankar och känslor varit så upptagna af annat, hade han försummat dessa besök, men en vacker dag – han hade varit förlofvad omkring en månad – vaknade hos honom en oemotståndlig lust att besöka sin forna elev och höra, hvad hon hade att säga.

Det var en förmiddag vid tolftiden. Hon satt i sitt skrifrum i en beqväm hvilstol, sysselsatt med att läsa, då en tjenarinna kom in och anmälde docenten.

Det var ett vackert rum, elegant och vårdslöst möbleradt – öfversålladt med taflor, böcker och prydnader. Det hvilade en själfull och svårmodig, men likväl iskall stämning öfver det hela. Vid ena fönstret stod en marmorstaty – visheten – med armarne korslagda och blicken lugn och fast, och som pendant dertill en martyr med bröstet genomstunget.

Då den unga damen hörde docentens namn, reste hon sig långsamt upp, lade ifrån sig boken och kastade en blick i spegeln.

Hon var mörkt klädd, och hennes dräkt, som satt utmärkt väl, var icke så litet kokett, oaktadt sin enkelhet. Det låg för öfrigt någonting kokett vårdslöst i hela hennes uppträdande. Hennes ljusa hår var fäst i en enkel knut högt upp i nacken, så att den sköna grekiska formen på hennes hufvud skarpt framträdde. Äfven dragen voro grekiskt sköna, men ansigtet blekt och färglöst. Hon var mycket lång och smärt och gick något krokig, och hennes ögon hade denna dunkla blick och dessa blåaktiga ringar, som ögon få, då de gråtit eller vakat mycket. Hon rörde sig i allmänhet långsamt och nedlät sig aldrig att skynda sig med någonting. Ända ifrån sin barndom hade hon icke gjort någonting annat än just det, som var henne sjelf behagligt; hon var sina föräldrars enda barn, och deras lika enkla som välmenande uppfostringsmetod hade varit att applådera allt hvad hon sade och gjorde. Allt ifrån det ögonblick, då hon som tolfårig till sin lärarinns häpnad förklarade, att hon ej ämnade tro på Gud och odödligheten, förrän man skaffat henne bevis derpå, hade hon namn om sig att vara ett geni, och man fick följaktligen ett slags helig respekt för hennes nycker och infall.

Vid docentens inträde stod hon midt på golvet, med ena handen stödd mot ett bord. Hon gick icke emot honom, han fick komma ända fram till henne – då räckte hon honom sin hand och helsade honom välkommen.

”Sitt ned”, sade hon derefter, i det hon sjelf satte sig i en gungstol och med handen visade på soffan.

”Vet ni, jag har ganska länge väntat detta besök”, började hon leende, i det hon sakta förde gungstolen af och an.

”Så-å? Verkligen?” svarade docenten och slog sig ned i soffan. ”Det gläder mig att höra ...”

”Gläder det er? Jag trodde icke, att ni för närvarande kunde ha mera än ett glädjeämne ...”

Hon tog ett visitkort ur korgen på bordet och förde ett par gånger sitt finger deröfver.

”Ja, jag kan ej neka till, att detta kort förvånade mig. Jag ... kors, det är ju sant, jag har alldeles glömt att gratulera er!”

Hon vände sig mot honom och räckte honom lyckönskande sin hand.

”Jag tackar”, svarade han allvarligt, – litet sträft.

”Ja, jag blef verkligen öfverraskad – det vill säga, så öfverraskad jag kan bli öfver någonting – och jag har under denna tid tänkt mycket på er och er framtid. Jag har visserligen icke nöjet att personligen känna er fästmö, men jag har hört henne beskrivas och ... ni tillåter ju att jag talar alldeles upprigtigt?”

Hon satte sig upp i stolen och böjde sig leende emot honom.

”Naturligtvis. När ha vi två gjort annat med hvarandra?”

”Nej, det är sant. Ni är den ende, som låtit mig känna, att jag kanske icke är så öfverlägsen, som jag sjelf inbillar mig.”

”Men min bästa fröken, när har väl någonsin jag underkänt er begåfning?” utbrast docenten med en till hälften ironisk, till hälften förvånad ton.

”Aldrig med ord – det är sant – aldrig heller kanske i era tankar – men med hela er personlighet gjorde ni mig liten inför mig sjelf.”

Det blef ett ögonblicks tystnad. Begge två kände de en svag erotisk stämning från forna tider draga förbi.

Hon ryckte litet otåligt på axlarne, liksom för att befria sig från någonting, som ej behagade henne, och fortsatte derefter.

”Således, för att vara upprigtig, har jag mycket tänkt på er, men jag har icke kommit till något resultat, som är gynnsamt för er lycka. Jag har äfven mycket undrat, på hvad sätt ni egentligen älskar er fästmö?”

”På hvad sätt jag älskar min fästmö?”

”Ja, just på hvad sätt. Det finnes många sätt att älska – icke sant?”

”Kanhända. Jag tror dock att det beror derpå, att man ger namnet kärlek åt allt för många känslor.”

”Nej, det beror derpå, att kärleken är nyckfull och skiftande. Tror ni t. ex., att ni älskade mig på samma sätt, som ni älskar er fästmö?”

”Nej, det tror jag icke, men ...”

”Nåväl, så motsäg mig då icke. Man älskar flera gånger och man älskar olika för hvarje gång. Emellertid finnes det, sedt i stort, tre kategorier, till hvilka man nästan alltid kan hänföra mennens kärlek, men hur mycken jag än tänkt derpå, kan jag ej utfundera, till hvilka af dem jag skall rubricera er.”

”Jag beklagar, att jag skall göra er så mycket hufvudbry. Låt mig emellertid först få höra edra tre kategorier.”

Hon lutade sig baklänges i stolen, slog sakta af och an med kortet mot karmen, stirrade i taket och började med en sjelfsvåldig, docerande ton:

”Mycket gerna. Först ha vi den så kallade sinliga kärleken, lidelsen, passionen. Det är den, som är stark och entusiastisk, det är den som uträttat någonting, som spelat en roll i historien. Det är den, som man kämpar emot – och som man dukar under för. Så ha vi den kärlek, mannen hyser för den qvinna, han vill ha till sin hustru. Den är hjertans tråkig och hvardaglig. Den består egentligen deri, att mannen förälskat sig i den husliga lyckan, och att han nu vill, att denna kärlek skall taga kött och blod i form af en snäll och undergifven hustru. Den skapar emellertid rätt lyckliga äktenskap; intet bråk, ingen svartsjuka, många barn och sträng disciplin. Slutligen är det den upprättande, frälsande kärleken, ’das ewigweibliche-systemet’. Det är den intressanta kärleken, och den är särdeles användbar. Det är alla ruinerade, blaserade, skeptiska, misantropiska, bedragna, spleensjuka herrar, som skola upprättas genom att träffa på det qvinliga idealet, som de merendels påstå sig ha sökt sedan sin tidigaste ungdom. – Sedan kan man ju älska på flera andra sätt, men det är de tre hufvudpunkterna.”

Docenten skrattade.

”Ni är verkligen originel.”

Hon skakade otåligt på hufvudet.

”Ack, låt mig slippa höra detta ord! – jag har hört det så mycket att jag är led derpå.”

”Och ändå tror jag icke, ni skulle tycka om att ej få höra det. Jag föreställer mig att det dervidlag är med er,

som då man blir invald till ledamot i vissa sällskap och akademier – man rycker på axlarne deråt, men man tycker ej om att bli utesluten.”

”Ja, vi ha våra svagheter”, svarade hon leende. ”Emellertid kan jag, som sagdt, icke förklara edra känslor. Ni älskar ej med passion, ty den qvinna, som skulle kunna fjettra er, måste vara en Kleopatra. Icke heller tyckes ni hysa någon äktenskapskärlek, dertill skämmer ni allt för mycket bort er fästmö – efter hvad man berättat mig. Och det tredje slaget kärlek kan ju ej komma i fråga med er.”

”Och hvarför icke?”

”Hvarför icke? Tvinga mig ej att nu igen säga er en komplimang.”

”Nåväl”, svarade han småleende, ”efter ni i dag ej tyckes ha er vanliga skarpsynthet, vill jag hjälpa er genom att gifva er ett förtroende. Kommer ni ihåg, en afton för ungefär fyra år sedan, då vi tillsammans gingo hem från stora teatern? Fröken Grabow hade sjungit på sitt mest hänförande sätt; ni var förtjust och påstod, att man mycket väl kunde förälska sig i en skön sång. Kommer ni ihåg det?”

Hon svarade ej. Hon böjde blott långsamt på hufvudet och såg bort med en lång, drömmande blick.

”Jag var verkligen också förälskad den qvällen – men icke i en skön sång, icke i värmande toner, utan i någonting hårdt och kylande ... Kommer ni ihåg. hvad vi talade om, då vi gingo öfver Carl XIII:s torg? Jag mins det, som det varit i går; jag ser ännu edra föräldrar, som gingo framför oss – allt för fort, tyckte jag – jag känner den skarpa, isiga vinterluften, jag ser Molins fontän, med

månskenet öfver sig. Ni var i ert vanliga ironiska och retsamma lynne. Ni bad mig att icke mera tänka på er, ni beskref för mig – och ni kryddade er beskrifning ganska starkt – hur hersklystna och svårtämda så kallade öfverlägsna qvinnor äro ... att de till följd af sin begåfning *fordra* så mycket af mannen, och när han ej kan gifva dem det, bli de i stället hans tyrann. Och slutligen sade ni mig, att det var tusen gånger lättare och bättre att plocka en liten blomma, som icke kunde annat än dofta, än att söka tämja en vild fogel, hvars vingar först måste klippas ... Mins ni allt detta?”

”Visst mins jag det”, svarade hon litet otåligt, ”det är sådana samtal man aldrig glömmet.”

”Nåväl, jag tyckte då, att ni hade mycket orätt, att ni var besynnerlig och konstlad. Men åren gingo; det arbete, som först var mig ett nöje, började blifva tröttande. Jag kände längtan efter ett stilla och lugnt hem, dit tankearbetet ej skulle följa mig. Då började jag tänka på, att ni kanske ändå hade rätt – och den stund då jag fick se min nuvarande fästmö, *kände* jag det.”

Hon svarade ingenting; hon satt alltjemt bortvänd, lekande med stolsfransarne.

”Förstår ni, hvad jag menar?” fortsatte han. ”Ni är icke den enda, som undrat öfver att jag valt en så underlägsen hustru – men det ligger ingenting besynnerligt deri. Vi, tankens arbetare, vi känna oss ofta dragna till just det, som är en fullkomlig motsats till oss sjelfva – det friska, det naturliga, det omedvetna. Föreställ er, att då man hela dagen arbetat med sina tankar, vill man gerna till slut få en stund, då de komma till ro, och endast känslorna lefva. Man vill ha sitt hem

liksom en liten undangömd trädgård med barnajoller och fogelqwitter, man vill ha till hustru en liten varelse, som kan skratta och smeka och älska – man vill ha en *qvinna*. Man söker ett väsende, i hvilket man finner fullständig hvila ...”

”Och det hade ni aldrig funnit hos mig!” afbröt hon honom lidelsefullt. ”Fortsatta strider, hetare oro, måhända ibland den berusning, som ligger i ett stort, gemensamt sjäslif – men aldrig hvila! Intet joller i en fridfull trädgård, som ni talade om, snarare en färd öfver stormiga vågor ...”

Hon reste sig upp med en för henne ovanlig häftighet och gick fram till fönstret. Här stod hon en lång stund med pannan tryckt mot fönsterrutan och blickade ut, medan docenten orörlig satt qvar i stolen. Slutligen vände hon sig om; hon var mycket upprörd, hennes kinder hade fått blekröda flammor, och ögonen hade detta uttryck af smärta, som blir så djupt och brännande, då det framskymtar i annars lugna och kalla ansigten.

Hon kom fram till docenten och räckte honom sin hand.

”Helsa er fästmö”, sade hon med mild röst, ”och säg henne, att det fins en *qvinna*, som afundas henne lyckan att få vara endast *qvinna*.”

Han fattade ifrigt begge hennes händer.

”Ack tro mig, det kunde äfven ni vara!” utropade han med en nästan eldig blick. ”Jag känner er, jag vet, att *qvinnan* ännu lefver inom er ...”

”Nej, nej”, svarade hon och drog sina händer ur hans, ”ni misstar er, min känslövlid är död, uppbränd af tankarnes eld och tviflets qvalm. Jag har grubblat mig så

trött, att jag ej mera orkar lefva lifvet. Mins ni, då vi läste tillsammans, och jag förtärdes af tvifvel och oro och jag sade er, att jag ej skulle hvila, förrän jag funnit lösningen till lifvets gåta? – Mins ni, hur ni då svarade mig, hur ni sade, att jag skulle göra lifvet tort, gråkallt, genom dessa beständiga misstänksamma dissektioner? Jag lydde ej edra varningar – men jag känner nu, att ni har rätt. O, jag önskar ofta som Faust, att jag kunde komma ifrån allt detta, ut ... och löga mig ren i någonting friskt och svalt! Men det är omöjligt!”

”Nej, det är icke omöjligt. Kasta ifrån er alla dessa lärdomsgriller; känn er åter ung ...”

Hon skakade på hufvudet.

”Då Tannhäuser satt inne i berget hos fru Venus, ville han ut till jorden, men då han kom ut, längtade han till henne igen. Min tankeverld är ett sådant Venusberg – jag längtar och vill ut – men *jag* går ej, ty jag vet, att jag skulle dit igen.”

”Fantasier! Öfverspända idéer! Jag vet att i trots af allt, finnes det någonting varmt och hängifvet hos er, som *måste* fram. Jag har känt det – fortfor han med ett ömt tonfall – jag kände det en gång ... en afton ... hvad var det, som då helt plötsligt kom öfver er, som kom er att frysa till?”

Hon svarade ej genast. Hon lät en stund hans fråga liksom klinga mot sitt hjerta.

”Hvad det var?” – sade hon slutligen, dröjande på hvarje ord. ”Ja, det är min hemlighet. Men ... jag vill gifva er den nu, som ett afsked från forna tider. – Ni älskade mig icke *nog*. En qvinna sådan som jag måste hafva en oändlig kärlek, en kärlek som är lika stark som

hennes tvifvel, lika brinnande som hennes oro, lika mächtig som hennes tankar, lika djup som hennes längtan, lika skön som hennes skönaste drömmar. Får hon denna kärlek, då drunknar hon helt och hållet deri, då följer hon den man hon dyrkar till världens ända. Men en sådan kärlek finnes icke på jorden – därför må det vara som det är.”

Det blef en lång tystnad, som liksom skälfde af återhållna känslor. De kände begge, att de vidrört en gräns, öfver hvilken de ej hade rättighet att gå. Docenten var häftigt upprörd, han tryckte flera gånger handen mot pannan och andades djupt.

Hon gick fram till bordet och bläddrade mekaniskt i en bok.

Då hon vände sig om, var hennes ansigte lugnt och kallt.

”A propos”, sade hon med helt och hållet förändrad röst, ”har ni läst Snoilskys nya dikter? De äro verkligen charmanta ...”

Han ryckte häftigt till.

”Ja”, svarade han uttryckslöst, ”de äro verkligen charmanta.”

Hvarpå de började ett literärt samtal, som de höllo på med, ända tills han en timme derefter lemnade henne.

Men han fortsatte icke dessa små enskilda besök, och hon bad honom aldrig derom.